

Rijksarchief in Noord-Brabant

Inleidende tekst behorende bij
**Inventarissen van de archieven van voorgangers van
DMV-Campina B.V.1892 - 1979 (1986)**

door J.C.M. Andrik, Th.F. van Litsenburg en
J.G.M. Sanders

Inventarisreeks nr. 44 's-Hertogenbosch 1991
voorheen Rijksarchief in Noord-Brabant

Brabants Historisch Informatie Centrum

Inhoudsopgave	pag.
INLEIDING:	
1. Historisch overzicht.	
1.1 Het ontstaan van lokale zuivelcoöperaties in Zuid-Nederland.	4
1.2 De zuivelbonden in Zuid-Nederland.	5
1.3 Het ontstaan en samengaan van regionale zuivelcoöperaties (kringcoöperaties) in Zuid-Nederland .	8
1.4 De oprichting van DMV-Campina B.V.	10
2. Toelichting op verwerving, selectie en inventarisatie.	1 1
3. Aanwijzingen voor de gebruiker.	12
Schema van het ontstaan van DMV-Campina B.V	13
Toelichting op dit schema.	14
Inventarissen van de archieven van de voorgangers van DMV-campina B.V. <i>Zijn in deze pdf versie niet overgenomen - zie in http://www.bhic.nl/</i>	

Inleiding

1. Historisch overzicht ¹

1.1 Het ontstaan van lokale zuivelcoöperaties in Zuid-Nederland ²

Tegen het einde van de 19e eeuw was de positie van de boeren in Noord-Brabant en Limburg allesbehalve florissant. De graanbouw, voordien een der pijlers van het boerenbedrijf, was door de aanvoer van overzee niet meer lonend, de veefokkerij en de zuivelbereiding stonden nog in de kinderschoenen. Kunstmest was zo goed als niet bekend, zodat ook de akkerbouw weinig opleverde. De veehouderij op de -veelal gemengde- boerenbedrijven was dan ook niet primair gericht op het leveren van zuivelproducten, maar op het maken van mest. Deze mest kon dan gebruikt worden voor het vruchtbaar maken van de schrale zandgronden. De (weinig) koemelk werd in de eerste plaats aangewend voor eigen consumptie en als voer voor kalveren. Het overige werd op de boerderij verwerkt tot boter van slechte kwaliteit. Deze boter diende als ruilmiddel bij de plaatselijke winkelier. Wie veel winkelwaar afnam, kreeg een betere prijs voor de boter. Daardoor ontstond als het ware een gedwongen winkelnering. In de vele Limburgse en Noordbrabantse dorpen waar de boter geleverd werd aan een botermijn, was deze dwang minder sterk, maar geheel uitgesloten was hij ook daar niet.

Om gezamenlijk de uitbuiting van de boeren te lijf te gaan, werd in 1892 in het Limburgse Tun- gelroy (gemeente Weert), op initiatief van J.J.C. Ament, schoolhoofd aldaar, de eerste natuurbo- terfabriek in Zuid-Nederland opgericht. Deze fabriek ontstond toen 33 boeren samen een centri- fuge kochten, waarmee de melk kon worden ontroomd om tot boter verwerkt te worden. Daarmee had de coöperatieve zuivelbereiding haar intrede gedaan in Zuid-Nederland. In het Noorden was te Warga in de provincie Friesland al in 1886 een coöperatieve [02] stoomzuivelfabriek opge- richt.

Tungelroy kreeg spoedig veel navolgers. Nog in 1892 kwamen in de provincie Limburg coöpera- tieve zuivelfabrieken tot stand in Buggenum, Hunsel, Meijel en Stramproy, terwijl de eerste fa- briek in Noord-Brabant te Liessel op 1 mei 1893 in werking werd gesteld. Door deze snelle ont- wikkelingen vreesden de boterverkopers in zuidoost-Nederland voor aantasting van hun monopo- liepositie en gingen daarom ook zelf over tot de oprichting van boterfabrieken.

Een soortgelijke ontwikkeling vond plaats in Zuidwest-Nederland. Hier kwamen de *particuliere* handkrachtboterfabriekjes het eerst van de grond, opgericht door de boterhandelaren die hiervoor de financiële middelen bezaten. Aangetrokken door het succes van deze fabriekjes begonnen de grotere boeren zelf met het op deze wijze produceren van boter. Samenwerking van deze boeren leidde in 1894 tot de oprichting van de eerste coöperatieve boterfabriek in deze streek te Wouw.

¹ De gegevens voor deze inleiding zijn voornamelijk ontleend aan de inventarisnummers 135, 351, 485, 558 en 1594. Deze inventarisnummers bevatten onder meer de volgende publicaties:

- Jubileumuitgaven ter gelegenheid van het 35-, 50- en 75 jarig bestaan van de ZNZ, 1928, 1943 en 1968 (inven- tarisnummer 351)
- J.J. Wintermans, Een halve eeuw gewestelijke zuivelcoöperatie. Geschiedenis van den Zuid-Nederlandschen Zuivelbond (Z.N.Z.), Roermond 1944 (inventarisnummer 351)
- Vijftig jaren Brabantse Zuivelbond, 1959 (inventarisnummer 485)
- J. Andrik e.a., Een eeuw boeren op papier, 's-Hertogenbosch 1988 (inventarisnummer 1594)

² Voor een gedetailleerd overzicht zie inventarisnummer 1594, 17-50.

Later werd deze uitgebreid met een kaasmakerij. Zo ontstond de eerste zuivelfabriek in Zuid-Nederland, die niet alleen boter produceerde.

De coöperatieve zuivelbereiding in Zuid-Limburg kwam later op gang en viel vanaf de Eerste Wereldoorlog tijdelijk uiteen, waarschijnlijk door een te geringe geest van samenwerking onder de betreffende boeren. Bovendien konden door de levendige smokkelhandel naar de oorlogvoerende landen, de vrije boeren hoge prijzen voor hun melk en boter bedingen, terwijl de coöperatieve zuivelfabrieken alles moesten afstaan tegen de officiële regeringsprijzen. Pas in het begin van de Tweede Wereldoorlog kwam de coöperatieve gedachte weer centraal te staan. In 1941 werd te Heerlen een grote coöperatie opgericht die vele particuliere bedrijven in de omgeving overnam.

Na de economische crisis van de jaren dertig veranderde het beeld van de melkveehouderij en de zuivelindustrie. Stond [03] voorheen de boterproductie centraal, waarbij de ondermelk (=ontroomde melk) terugging naar de boerderij, nu begon de vraag naar consumptiemelk te stijgen. De produktie van melk en dus het overschot aan ondermelk nam toe door verbetering van de voedermethoden en verhoging van het aantal koeien per bedrijf. Enkele bedrijven besloten over te gaan tot de produktie van melkpoeder en kaas, andere verkochten hun ondermelk aan particuliere fabrieken. In 1926 werd door een aantal zuivelcoöperaties in Noord-Brabant een belangrijke stap gezet, namelijk de oprichting van de *Coöperatieve Centrale Melkproduktenfabriek (CCM) De Meijerij* te Veghel, aanvankelijk uitsluitend voor de produktie van melkpoeder. In Bergeijk werd omstreeks 1930 de bestaande fabriek vergroot met een condens- en melkpoederafdeling voor de verwerking van het overschot aan ondermelk.

1.2 De zuivelbonden in Zuid-Nederland

Met name om de particuliere boterhandel in **Zuidoost-Nederland** het hoofd te kunnen bieden, verenigden 22 Limburgse en 10 Brabantse coöperatieve handkrachtzuivelfabrieken zich op 28 september 1893 te Roermond in de **Zuid-Nederlandse Zuivelbond ZNZ**. Het was de eerste regionale federatie van zuivelfabrieken in Nederland.

Gedurende vele jaren was de belangrijkste doelstelling van de bond de organisatie van de **boterverkoop**. Deze verliep aanvankelijk via de in 1895 door de bond in Maastricht opgerichte botermijn, later via de afdeling Boterexport van de ZNZ. Het doel dat het bestuur met de oprichting van de botermijn voor ogen stond was *'dat zuivere, onvervalschte roomboter van de coöperatieve vereenigingen van den bond onder voortdurende controle, hier uitsluitend wordt geveild, zoodat de koopers voor vervalschingen en bedrog zijn gevrijwaard'*. Een andere instelling van de ZNZ, het Botercontrolestation Maastricht BCM, opende op 23 april 1904 [04] zijn poorten. In 1931 werd het BCM zelfstandig

In 1908 de **inspectiedienst, later accountantsdienst** werd ingesteld. Deze dienst gaf inlichtingen over het inrichten en bijhouden van een goede boekhouding en controleerde de administraties van de aangesloten verenigingen, zowel wat betreft het financieel beheer als de technische bedrijfsuitkomsten. De leden waren verplicht deze controles toe te laten.

De **bedrijfscontroledienst**, ingesteld in 1931, had ten doel de aangesloten fabrieken in de gelegenheid te stellen regelmatig zowel chemische als bacteriologische onderzoeken te laten verrichten.

Verder hield de ZNZ zich onder meer bezig met de gezamenlijke inkoop van goederen en hulpstoffen voor de leden, met controles op de vetgehaltebepaling en het wegen van melk, technische hulp aan de fabrieken, bestrijding van tbc onder het rundvee en het organiseren van melkcursussen.

De ontwikkeling van de ZNZ in de beginjaren was stormachtig. Het aantal aangesloten bedrijven was in het jaar 1900 opgelopen tot 128, een verviervoudiging in 7 jaar tijds! In dat jaar kwam ook de eerste stoomzuivelfabriek van de bond tot stand, doordat de handkrachtfabriek te Stramproy in een stoombedrijf werd omgezet.

Intussen was in 1899 te Eindhoven de **Noord-Brabantsche Zuivelbond NBZ** opgericht. Deze bond geraakte in 1904 in conflict met een aantal malafide boterhandelaren, hetgeen resulteerde in de zogenaamde boteroorlog. Deze boterhandelaren knoeden met de boter die zij inkochten op de mijn van de NBZ in Eindhoven en verkochten deze boter vervolgens als echte Nederlandse natuurboter aan het buitenland. De invoering van de botercontrole en het rijksbotermerk in 1904 vormde een bedreiging voor hun activiteiten. Zij probeerden dan ook door beloften en intimidaties de leden van de NBZ te bewegen zich niet bij de botercontrole aan te sluiten.

[05] Zij gingen over tot een boycot van de NBZ-mijn en richtten zelf een mijn voor ongecontroleerde boter op. De strijd, die een paar jaar duurde, had tot gevolg dat beide mijnen van het toneel verdwenen. In 1908 zocht de NBZ contact met de ZNZ om zijn leden in de gelegenheid te stellen hun boter af te zetten via de botermijn van de ZNZ in Maastricht. De onderhandelingen eindigden in 1909 met de overgang van 65 fabrieken van de NBZ naar de ZNZ en de liquidatie van de eerste. Daardoor steeg het aantal bij de ZNZ aangesloten bedrijven tot 215. In de jaren daarna daalde dat aantal gestaag, voornamelijk door het opgaan van handkracht- en kleine stoomfabriekjes in grotere stoomzuivelfabrieken. De omzet bleef evenwel voortdurend stijgen.

In 1947 werd de ZNZ ingrijpend gereorganiseerd. Naast de bestaande vereniging werd de **Coöperatieve zuivelvereniging Zuid-Nederlandse Zuivelbond G.A. (CZNZ)** te Roermond opgericht, die het mogelijk maakte de zakelijke en financiële constructie te verbeteren. Fabricage en afzet van zuivelprodukten kwamen nu in één hand. Naast de verkoop van boter werd ook de centrale verkoop van kaas en melkpoeder ter hand genomen, terwijl voorts alle melk die niet ter plaatse tot produkten werd verwerkt, ter beschikking kwam van de CZNZ om deze hetzij te doen verwerken, hetzij te verkopen. Ten behoeve van deze verwerking werden de bestaande fabrieken van Bergeijk en Veghel aangekocht en tot grote ontwikkeling gebracht.

De CZNZ was werkzaam op drie terreinen: organisatorisch, commercieel en produktietechnisch. Zij stimuleerde een verdere samenwerking tussen de coöperatieve zuivelbedrijven.

Na wijziging van de statuten van de ZNZ in 1947, gingen vrijwel alle leden over naar de CZNZ. Per 1 januari 1948 waren lid van de ZNZ: de CZNZ, CCM Bergeijk (toen nog St. Bernardus), CCM De Meijerij Veghel en de zuivelfabrieken in Asten, Berghem, Berlicum en Dinther. Sedert die datum had de CZNZ een stemoverwicht in de algemene ledenvergadering [06] van de ZNZ. De bestuursleden van de ZNZ hadden ook zitting in het CZNZ-bestuur. De opheffing van de ZNZ vond plaats op 30 november 1970.

Eind 1969 richtten de Zuivel-Export en Verwerkingsvereniging Brabant (ZEV) te Breda (zie pagina [07]) en de CZNZ de **Zuid-Nederlandse Melk-industrie (DMV) N.V.** (later B.V.) te Veghel

op.³ De oprichters brachten per 31 december 1969 hun volledige ondernemingsactiviteiten in deze N.V. in en fungeerden vanaf deze datum uitsluitend als holdings⁴. Het betrof de volgende bedrijven en activiteiten: de melkproduktenfabrieken te Bergeijk (CZNZ), Veghel (CZNZ) en Zevenbergschen Hoek (ZEV) en handelsbedrijven te Breda (ZEV) en Roermond (CZNZ); verder werden beiderzijds de zelfstandige dochterondernemingen zowel als minderheidsdeelnemingen ingebracht. Dit was het begin van de samenwerking tussen zuivelorganisaties uit enerzijds het zuidoostelijk, anderzijds het zuidwestelijk deel van Nederland, hetgeen uiteindelijk zou leiden tot een volledige fusie.

Alvorens hier verder op in te gaan eerst enige opmerkingen over de ontwikkelingen in **Zuidwest-Nederland**. Zoals gezegd besloot de Noord-Brabantsche Zuivelbond NBZ in 1909 zichzelf op te heffen. Nog in datzelfde jaar werd de **Brabantse Zuivelbond BZB** opgericht met als standplaats Tilburg, later Breda. De eerste leden waren alle afkomstig uit West-Brabant. De Zeeuwse fabrieken traden geleidelijk aan toe tot de bond, te beginnen met Middelburg in 1919 en te eindigen met Kloosterzande in 1931. In 1921 traden de 7 Zuidhollandse deelnemers uit, waardoor het aantal leden daalde van 42 tot 35. Het grootste aantal deelnemers bereikte de bond in het jaar 1930, te weten 53.

Onder druk van de oorlogsomstandigheden besloot de algemene ledenvergadering van 27 februari 1917 tot de oprichting van een tijdelijke boterexportvereniging, als onderafdeling van de BZB. Deze exportcombinatie, waarbij zich een twintigtal [07] fabrieken aansloot, kwam zodanig tot bloei dat ze al in december van dat jaar werd omgezet in de reeds genoemde **Zuivel-Export en Verwerkingsvereniging Brabant (ZEV)**.

In 1927 was de opbouw van de verschillende diensten van de BZB (grotendeels analoog aan die van de ZNZ) voorlopig voltooid. Zij bestonden uit: secretariaat; administratieve controle; technische controle, waaronder begrepen vetgehalte- en gewichtscontrole, laboratorium en melkstation; de afdeling aankoop; verder werden cursussen gegeven en wekelijkse boterkeuringen gehouden. De administratieve en technische controles werden al enkele jaren na de oprichting van de bond ingevoerd en werden aanvankelijk verricht door de Algemene Nederlandse Zuivelbond FNZ. In 1932 werd de bacteriologische bedrijfscontrole ingevoerd.

Op 3 maart 1939 werd opgericht de **Coöperatieve ondermelk en Caseïneverkoopvereniging COC**. Voordat zij met haar werkzaamheden kon starten, brak de Tweede Wereldoorlog uit, zodat zij pas in 1946 werkelijk kon beginnen, nu onder de naam **Coöperatieve overmelk Verwerkingscentrale COC**. De vereniging verkocht de overmelk van de aangesloten bedrijven of verwerkte die in de door haar in 1947 overgenomen fabriek te Zevenbergschen Hoek. Deze fabriek had zich in de jaren daarvoor ontwikkeld van een plaatselijke coöperatie tot een centraal bedrijf voor de produktie van onder meer melkpoeder, vergelijkbaar met de bedrijven in Bergeijk en Veghel. Door deze overname verhinderde de COC dat de particuliere zuivelindustrie in dit gebied vaste voet kon krijgen. In 1952 gingen COC en ZEV een fusie aan.

³De letters DMV stonden aanvankelijk voor De Meijerij Veghel, later voor De Melkindustrie Veghel..

⁴Een holding is een vennootschap die zelf geen activiteiten heeft maar aandelen houdt in één of meerdere andere venno otschappen (zhn)

In Zuidwest-Nederland waren dus aanvankelijk drie, later twee zuivelorganisaties werkzaam. Het organisatorische aspect was in handen van de BZB, het commerciële in handen van de ZEV en het produktietechnische gedeelte berustte tot 1952 bij de COC.

De in 1969 begonnen samenwerking op zuivelgebied tussen het [08] oostelijk en westelijk deel van zuidelijk Nederland vond haar bekroning in 1973. Op 1 juli van dat jaar fuseerden de CZNZ, de ZEV en de BZB tot de **Coöperatieve Zuid-Nederlandse organisatie van Zuivelverenigingen CZOZ**. Praktisch alle zuivelverenigingen in Noord-Brabant, Limburg en het zuidelijk deel van Zeeland werden lid van deze organisatie. De CZOZ was een holding; zij was de enige aandeelhoudster van de Zuid-Nederlandse Melkindustrie (DMV) B.V. te Veghel. De zuivelindustrie in Zuid-Nederland was nu vrijwel geheel in één hand.

1.3 Het ontstaan en samengaan van regionale zuivelcoöperaties (kringcoöperaties)⁵ in Zuid-Nederland

Vanaf het einde van de jaren veertig vonden in de zuivelindustrie vele concentraties en fusies plaats. Deze verliepen langs twee lijnen, die van de *melkverwerking* en die van de afzet van *zuivelprodukten*.

De concentratie van de melkverwerking kreeg op twee manieren gestalte. Eén methode bestond uit het stichten van een of meer centrale productiebedrijven door een aantal ondernemingen, met als doel slechts *een deel* van de melk voor gezamenlijke rekening te verwerken. De deelnemende fabrieken behielden dan eigen functies. Daarnaast kwamen fusies voor waarbij het beheer van een aantal bedrijven *volledig* onder één centrale leiding kwam. Bleven de oorspronkelijke coöperatieve verenigingen bestaan, dan was sprake van een economische fusie. Bij een juridische fusie hieven de melkveehouders hun verenigingen op en werden lid van de nieuw gevormde vereniging.

De tweede concentratievorm, namelijk die van de afzet, hield de oprichting in van een coöperatieve verkoopvereniging-door een aantal coöperatieve zuivelverenigingen, met als doel de gezamenlijke verkoop van zuivelprodukten.

[09] Na de Tweede Wereldoorlog benoemde het ZNZ-bestuur een studiec commissie, de zogenaamde *concentratie-commissie of commissie Smits van Oijen*, met onder meer als opdracht voorstellen te formuleren voor een eventuele reorganisatie van de zuivelindustrie in het werkgebied van de bond. Met name werd daarbij gedacht aan concentratie van fabrieken. Het rapport was in 1947 gereed en bevatte onder meer het advies de ZNZ om te bouwen tot een coöperatieve vereniging, de al genoemde CZNZ.⁶ Verder ontraadde de commissie een modernisering van alle oude fabrieken. Zij adviseerde het per regio groeperen van een aantal lokale coöperaties rond één centrale melkinrichting. Daartoe diende het ZNZ-gebied verdeeld te worden in 9 kringen, waarbij in iedere kring een **kringcoöperatie** moest komen. Zo waren er 4 voor Limburg en 5 voor Noord-Brabant gedacht. In Limburg kwamen inderdaad 4 regionale, de gehele provincie omvattende coöperaties tot stand te weten Ament, **Zuid-Limburg (vanaf 1966 Sibema)**, **Noord-Limburg en Midden-Limburg**, in Noord-Brabant alleen **De Kempen**.

⁵ Zie noot 2.

⁶ Inventarisnummer 355.

De bedoeling was dat elke kringcoöperatie de melk van haar leden zelf zou verwerken en het overschot zou doorgeven aan de CZNZ. Vandaar zou deze na eventuele be- of verwerking centraal worden afgezet. Kringcoöperaties mochten statutair alleen de afzet verzorgen binnen hun eigen kring. Ongeveer de helft van de 72 bij de CZNZ aangesloten lokale coöperaties sloot zich in eerste instantie bij een kringcoöperatie aan.

Ter bevordering van de handel in en produktie van consumptiemelk(artikelen) werd door voornoemde kringcoöperaties en de coöperaties De Eendracht te Helmond en De Mijnstreek en Omgeving te Heerlen in 1958 de **N.V. Melorma** te Roermond opgericht. In 1971 werd de doelstelling uitgebreid tot het '*...(doen) verrichten/bevorderen van research, ontwikkeling en marketing op het gebied van de produktie en verkoop van (melk)produkten en aanverwante artikelen*'.⁷ De reden van [10] deze statutenwijziging was het overnemen van de activiteiten van de **N.V. voor Research, Ontwikkeling en Marketing van Melkinrichtingsprodukten ROM** te Eindhoven. De ROM was in 1965 opgericht door een veertiental Zuidnederlandse coöperatieve zuivelverenigingen en werd in 1973 weer opgeheven.⁸ In 1972 werd de N.V. Melorma omgezet in een B.V. met beperkte aansprakelijkheid en gevestigd te Eindhoven. Begin 1973 bundelden Campina, De Maasvallei en de Zuidelijke Melkbedrijven-groep (zie hierna) hun *verkoopactiviteiten* voor wat betreft consumptiemelk en melkprodukten onder de merknaam Campina. Als verkooporganisatie trad Melorma op. Ten einde een nog efficiëntere marktwerking mogelijk te maken werd samenwerking inzake verkoopactiviteiten gezocht met de Zuid-Nederlandse Melkindustrie te Berg-eijk, ZNZ te Roermond en de N.V. Creamex te Speuld. De nieuwe verkooporganisatie trad op onder de naam **Zuid-Nederlandse Zuivelprodukten B.V. (ZNZ)** te Eindhoven.⁹ De B.V. Melorma werd in 1977 geliquideerd.

In de jaren zestig en zeventig vonden verdere concentraties en fusies van coöperatieve zuivelverenigingen binnen het (C)ZNZ-gebied plaats.

In 1964 ontstond de **Coöperatieve Zuivelvereniging Campina** G.A. te Eindhoven uit een fusie van de kringcoöperaties *De Kempen* en *Ament*. In het begin van de jaren zeventig sloten ook de kringcoöperatie *Sibema* en een aantal *lokale coöperaties* zich bij Campina aan.

In het stroomgebied van de Maas fuseerden in 1971 de kringcoöperaties *Midden-Limburg* en *Noord-Limburg* met een aantal *lokale coöperaties* tot de **Coöperatieve Zuivelvereniging De Maasvallei**. In 1972 trad ook de zogenaamde *Cunera-groep* uit Oss en omgeving tot de nieuwe vereniging toe.

In het werkgebied van de BZB kwam in 1964 de **Verenigde Coöperatieve Zuivelbedrijven (VCZ) West-Brabant** tot stand [11] door het samengaan van *Het Anker* uit Roosendaal en *de Wouwse Coöperatie*. In 1972 voegden zich hierbij een zestal *lokale coöperaties*, waardoor **VCZ Brabant-Zeeland** ontstond met Roosendaal als zetel.

De *Coöperatieve Tilburgsche Melkinrichting CTM* en de *Coöperatieve Melkinrichting St. Jan*, centra van de zuivelindustrie rond respectievelijk Tilburg en 's-Hertogenbosch, fuseerden in 1971 tot de **Coöperatieve Zuivelvereniging Centraal Brabant** met Tilburg als zetel.

In de omgeving van Breda ontwikkelde zich de coöperatie **Martinus** met fabrieken te Baarle-Nassau en Breda.

⁷ Inventarisnummer 509.

⁸ Inventarisnummer 512.

⁹ Inventarisnummers 1544-1545.

Als verkooporganisatie trad in het midden en westen van Noord-Brabant de coöperatieve vereniging **Zuidelijke Melkbedrijven ZM op. ZM** werd in 1961 als stichting in Tilburg opgericht door ZEV Breda, CTM Tilburg, St. Jan 's-Hertogenbosch en De Hoop Breda met als doel *'het bevorderen der kwaliteit van door aangesloten bedrijven in de handel gebrachte produkten'*.¹⁰ In 1967 werd de stichting omgebouwd tot een coöperatieve vereniging. Leden waren St. Jan 's-Hertogenbosch, De Hoop Huijbergen, CTM Tilburg, Combo Oss, VCZ West-Brabant en Martinus Breda. De activiteiten van de vereniging waren vooral gericht op de *afzet* van de door de leden geproduceerde consumptiemelk(produkten). ZM werd in 1980 geliquideerd.

In 1976 fuseerden de aldus ontstane coöperaties Campina, Maasvallei, Brabant-Zeeland, Centraal Brabant en Martinus. Bij de nieuwe vereniging, die de naam ging voeren van de grootste fusiedeelnemer **Campina**, waren ten tijde van de fusie 12.500 melkveehouders uit Zeeland, Noord-Brabant en Limburg aangesloten, die samen ongeveer één zesde deel van de Nederlandse melkproductie voor hun rekening namen.

1.4 De oprichting van DMV-Campina B.V.

De fusie leidde tot een grote verwevenheid van Campina- en [12] DMV-activiteiten (Zuid-Nederlandse Melkindustrie). Dit resulteerde onder meer in een *personele unie* tussen het Campina-bestuur en de raad van commissarissen van DMV, waarin nagenoeg dezelfde mensen zitting hadden. Bovendien berustten alle aandelen DMV zoals gezegd bij de holding CZOZ, waarin Campina sinds de fusie voor 97 procent belang had, zodat praktisch gezien DMV te beschouwen was als een volledige dochteronderneming van Campina.

Op 1 januari 1979 werd de oprichtingsakte van **DMV-Campina B.V.** getekend. Sindsdien functioneerden Campina en DMV als één concern onder één concern-directie met Veghel als hoofdzetel. Als gevolg van deze fusie waren nu alle zuidelijke commerciële en industriële activiteiten ondergebracht in één zuivelonderneming, die daarmee behoorde tot de grootste op dit gebied in ons land. De coöperatieve vereniging Campina bleef voortbestaan als een melkveehoudersvereniging, waarvan het bestuur, bestaande uit 25 gekozen leden, tevens de raad van commissarissen van DMV-Campina B.V. vormt.

Behalve 2 zuivelbedrijven, respectievelijk Nutricia te Cuyk en Menken te Oud-Gastel, waren er toen in Zuid-Nederland nog 2 zelfstandige coöperaties over: De Goede Verwachting te Gilze en St. Lambertus te Veghel. Ook zij traden uiteindelijk toe tot DMV-Campina en wel in 1985.

Sinds januari 1990 werken DMV-Campina B.V. en de Melkunie Holland vergaand samen onder de naam **Campina Melkunie**, met het voornemen op 1 januari 1993 te fuseren tot één coöperatie. Belangrijkste reden voor beide is het ontwikkelen van een sterke positie binnen de Europese Gemeenschap, vooral met het oog op het voorgenomen wegvallen van de binnengrenzen op 1 januari 1993.¹¹

¹⁰ Inventarisnummer 1532.

¹¹ Jaarverslag 1989 DMV-Campina B.V.

[13]

2. Toelichting op verwerving, selectie en inventarisatie

In 1986 werd het proces-verbaal van inbewaringgeving van de meeste van de in *de* inventaris beschreven archieven ondertekend namens DMV-Campina bv en C.Z. Campina BA te Veghel enerzijds en het Rijksarchief in Noord-Brabant anderzijds. Nadien werden er dank zij naarstig speurwerk van de voormalige medewerker van DMV-Campina, de heer W. Seegers, nog aan toegevoegd de archieven van de zuivelverenigingen CZNZ en ZNZ en van de ZEV. Ten slotte ontving het Rijksarchief nog aanvullingen op de genoemde bestanden, met name uit de regio Breda (Hoeven, Prinsenbeek, Made en Zevenbergschen Hoek). Een en ander leidde in 1990 tot aanpassing van het proces-verbaal. Alle in deze inventaris beschreven archieven, die na schoning een totaal van 73 m¹ bleken te beslaan, zijn openbaar.

In overleg met de heer Seegers werd besloten hoe de nog niet geschoonde bestanden geselecteerd moesten worden. Overigens was de eerste selectie al door DMV-Campina zelf uitgevoerd: van de archieven van de coöperaties waren in principe alleen de statuten, ledenlijsten, notulen en jaarverslagen bewaard. Deze lijn is overwegend gevolgd. Een uitzondering vormde het archief van de Coöperatieve Zuivelfabriek Venray, het enige archief dat 'compleet' door DMV-Campina samen met de fabriek werd overgenomen. De fabriek werd in 1985 gesloten. In 1986 werd het archief vanuit de voormalige fabriek getransporteerd naar het Rijksarchief in Noord-Brabant met het doel het daar integraal te bewaren als voorbeeld van een compleet archief van een zuivelfabriek. De omvang bedroeg toen 100 m¹

Onderzoek in het archief van Venray toonde al snel aan dat het archief veel minder compleet was dan de eerste indruk had doen voorkomen. Weliswaar waren de 'kernstukken' die bij liquidatie van zuivelfabrieken veelal door de opvolger [14] overgenomen werden, zonder veel lacunes aanwezig, anders was dit bij de meeste andere series: zij vielen eerder door hun leemten dan door hun volledigheid op. Als voorbeeld hiervan kan de correspondentie dienst doen, waarvan naast enkele series circulaire slechts een pak brieven uit de jaren 1936-1938 resteert. Na overleg met de heer Seegers werd besloten ook op dit archief een grondige selectie toe te passen.

Verreweg het grootst in omvang was het boekhoudkundige deel van het archief. Nadat daarvan het materiaal afgescheiden was dat voor een melkfabriek niet-typische gegevens bevatte, en nadat de overgebleven stukken, hoofdzakelijk bestaande uit series, op hun historische merites waren beoordeeld, was de omvang van het te bewaren deel van het archief sterk geslonken.

Wat van het boekhoudkundig archief deze selectie overleefde, vormde geen chronologisch aaneengesloten geheel, waardoor het voor de historicus die met dit soort bronnen toch meer naar ontwikkeling en beweging zoekt dan naar het evenement, niet erg waardevol was. Het nut van het bewaren van stukken kwam daarmee te liggen op een louter museaal vlak. Dit schiep de mogelijkheid om uit de tot nu toe van de vernietiging gespaarde series voorbeeldexemplaren te bewaren, waarmee kan worden volstaan indien we willen laten zien hoe een boekhouding van een coöperatieve melkfabriek er uit zag. Het archief van de Coöperatieve Zuivelfabriek Venray beslaat nu nog 6 m¹.

De indeling van de archieven weerspiegelt de vele concentraties en fusies die zich in de Zuid-Nederlandse zuivelwereld in de twintigste eeuw voltrokken hebben. Uiteraard is dit beeld niet volle-

dig aangezien van veel zuivelfabrieken het archief niet of niet compleet bewaard is gebleven. Per onderdeel zijn de coöperaties alfabetisch op plaats van vestiging geordend. Coöperaties echter waarvan de rechten [15] al voor de grote fusies in de jaren zestig en zeventig waren overgegaan dan wel die een onderling samenwerkingsverband waren aangegaan, zijn ondergebracht bij de vestigingsplaats van de coöperatie die deze rechten had overgenomen c.q. bij de vestigingsplaats van het samenwerkingsverband. De bij ieder onderdeel aangegeven datering slaat op de begin- en eindjaren van de coöperatieve zuivelverenigingen of melkveehoudersverenigingen, zoals af te leiden waren uit de notariële akten van oprichting en de notulen. Ze wijken soms af van de door J. Andrik in de reeds genoemde catalogus vermelde jaartallen. Tussen haakjes geplaatste jaartallen zijn onzeker.

In 1964 ontstond uit De Kempen de Coöperatieve Zuivelvereniging Campina G.A., waaruit in 1976 op haar beurt de Coöperatieve Zuivelvereniging (sedert 1979 Melkveehoudersvereniging) Campina B.A. voortkwam. Aangezien de oude administratie na de schaalvergroting in 1976 doorliep, vormde zich één doorlopende serie archiefbescheiden van de twee laatstgenoemde zuivelverenigingen. Deze is dan ook bij de inventarisatie als eenheid gehandhaafd.

Binnen ieder onderdeel kon een vaste indeling worden aangehouden: statuten, jaarverslagen, notulen en overige stukken. Alleen het archief van de Coöperatieve Zuivelfabriek Venray wijkt hiervan af. De foto's van en betreffende fabrieken zijn in een aparte rubriek Documentatie ondergebracht, omdat ze al voorheen een aparte verzameling vormden. De foto's van bestuursleden zijn in het archief van de betreffende coöperatie gelaten, waarin ze bij de inventarisatie aangetroffen werden.

De verschillende rapporten van accountantsdiensten zijn als twee series aangetroffen en als zodanig, onder andere om praktische redenen, in tact gelaten. In de ene serie, aanwezig in het archief van de ZNZ, bevinden zich rapporten van de interne accountantsdienst van de ZNZ, de CZNZ en de CZOZ, alsmede rapporten van externe bureaus; de andere serie [16] bleek ondergebracht in het archief van de BZB en bevatte rapporten van de BZB, de CZOZ en externe bureaus.

3. Aanwijzingen voor de gebruiker

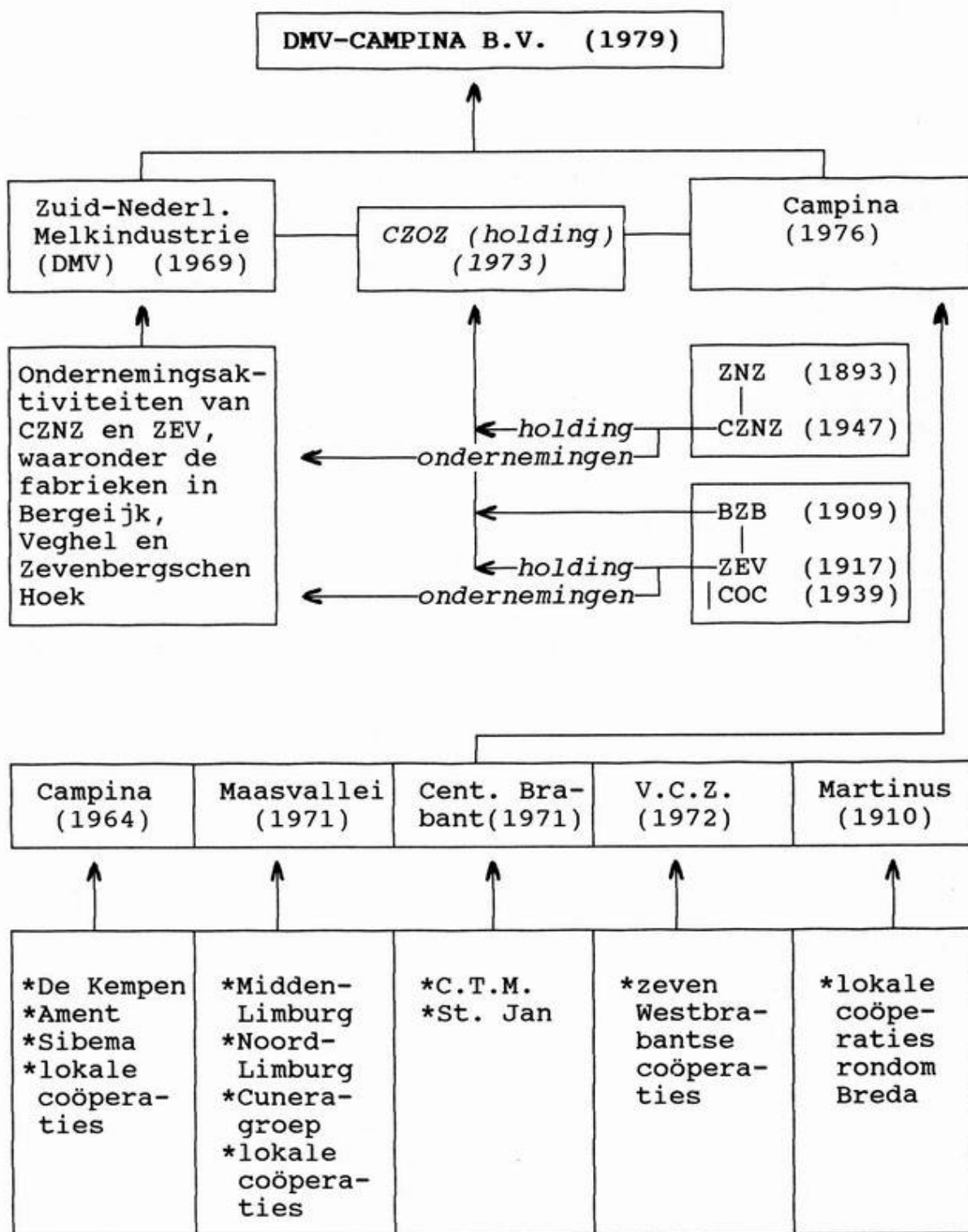
Voor de gebieden waarbinnen de diverse coöperaties werkzaam waren, zij verwezen naar de in noot 1 genoemde publikatie van J. Andrik.

Stukken betreffende de lokale coöperaties zijn niet alleen in het desbetreffende archiefonderdeel te vinden, maar ook in de twee series rapporten van accountantsdiensten. Bovendien kunnen nog foto's van melkfabrieken aanwezig zijn in het onderdeel Documentatie. Zowel tot de accountantsrapporten als tot de foto's kan eenvoudig middels de index toegang verkregen worden. Archiefstukken uit deze inventaris dienen te worden aangevraagd op de volgende wijze:

voorgangers DMV-Campina B.V. 1892-1979, inv. nr. ...

Naar archiefstukken uit deze archieven wordt op de volgende wijze verwezen:

RANB, voorgangers DMV-Campina BV, inv. nr. ...

Schema van het ontstaan van DMV-Campina

Toelichting op het voorgaande schema van het ontstaan van DMV-Campina

DMV-Campina te Veghel ontstond in 1979 door fusie van:

- A. De Zuid-Nederlandse Melkindustrie (DMV) B.V. te Veghel
- B. B. Campina B.A. te Eindhoven

ad A

De Zuid-Nederlandse Melkindustrie (DMV) (1969-1979) werd in 1969 opgericht door de Coöperatieve Zuivelvereniging ZuidNederlandse Zuivelbond (CZNZ) te Roermond en de Coöperatieve Zuivelexport- en verwerkingsvereniging Brabant (ZEV) te Breda. De oprichters brachten al hun ondernemingsactiviteiten in DMV onder en fungeerden zelf verder als holdings. De CZNZ (1947-1973) werd opgericht door de Zuid-Nederlandse Zuivelbond (ZNZ) te Roermond (1893-1970).

De ZEV (1917-1973) werd opgericht voor de boterexport door de Brabantse Zuivelbond (BZB) te Breda (1909-1973). De Coöperatieve Overmelk Verwerkingscentrale (COC) (1939/1952) fuseerde in 1952 met de ZEV.

In 1973 fuseerden de holdings CZNZ en ZEV met de BZB tot de holding Coöperatieve Zuid-Nederlandse organisatie van Zuivelverenigingen (CZOZ) (1973-1986).

ad B

De Coöperatieve Zuivelvereniging Campina B.A. te Eindhoven ontstond in 1976 door fusie van:

1. Campina G.A. te Eindhoven (1964-1976)

1.1 In 1964 fuseerden de kringcoöperaties *De Kempen* te Eindhoven (1947-1964) en *Ament te Weert* (1948-1964).

1.2 In 1971 trad toe de kringcoöperatie *Sibema, voorheen Zuid-Limburg, te Sittard* (1948-1964).

1.3 In de jaren zeventig traden toe een aantal lokale coöperaties.

2. De Maasvallei te Roermond (1971-1977)

2.1 In 1971 fuseerden de kringcoöperaties *Midden-Limburg* te Roermond (1947-1971) en *Noord-Limburg* te Venlo (1948-1971) met een aantal lokale coöperaties.

2.2 In 1972 trad toe het samenwerkingsverband *Cunera te Oss* (1971-1972).

3. Centraal Brabant te Tilburg (1971-1977)

In 1971 fuseerden de coöperatieve melkinrichtingen *C.T.M. te Tilburg* (1913-1972) en *St. Jan te 's-Hertogenbosch* (1918-1972).

4. V.C.Z. Brabant-Zeeland te Roosendaal (1972-1977)

Ontstond in 1972 door fusie van een zevental Westbrabantse coöperaties.

5. Martinus te Breda (1910-1977)

Door fusies ontwikkelde de van oorsprong lokale coöperatie *St. Martinus te Princenhage* (Breda) zich tot de regionale coöperatie *Martinus*.

Volgende schema: Ontstaan van DMV Campina B.V. Te Veghel Bron: Een eeuw boeren op papier

	19	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86
Campina:																								
1. Budel	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
2. Weert	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
3. Stramproij	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
4. Nederweert	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
5. Bladel	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
6. Eindhoven	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
7. St. Oedenrode	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
8. Oirschot	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
Zelfstandige Coöperaties:																								
9. Heeze					////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
10. Boekel									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
11. Uden									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
12. Veghel																						////	////	////
Sibema:																								
13. Sittard									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
14. Maastricht									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
15. Born																						////	////	////
Zelfstandige Coöperaties:																								
16. Heerlen									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
17. Asten									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
18. Deurne									////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
19. Helmond																					////	////	////	////
Maasvallei:																								
20. Venlo														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
21. Venray														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
22. Heythuizen														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
23. Roermond														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
24. Rijkevoort														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
25. Oss														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
Centraal Brabant:																								
26. Tilburg														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
27. 's-Hertogenbosch														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
Zelfstandige Coöperatie:																								
28. Gilze																						////	////	////
Martinus:																								
29. Breda														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
30. Baarle-Nassau														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
Brabant-Zeeland:																								
31. Roosendaal														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
32. Wouw														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
33. Etten-Leur														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
34. Middelburg														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
35. Zundert														////	////	////	////	////	////	////	////	////	////	////
Centrale Bedrijven:																								
36. Veghel																					////	////	////	////
37. Bergeyk																					////	////	////	////
38. Zevenberschen Hoek																					////	////	////	////
Aantal bedrijven Campina	8	7	6	6	6	5	7	11	10	10	10	9	22	22	23	20	17	16	16	15	15	14	14	
//////// = Campina bedrijf																								